# METAPROFESSIONAL KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDA QO‘LLANILADIGAN PEDAGOGIK METOD VA VOSITALAR.

**Bakayeva Mexriniso Izatovna**
*Osiyo Xalqaro Universiteti*
*E-mail: mekhriniso2480@gmail.com*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta’lim muassasalari talabalari metaprofessional kompetentligini rivojlantirish metodikasi, metaprofessional kompetentlik tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy komponentlari haqida ma’lumot berilgan. Raqamli ta’lim muhiti imkoniyatlari asosida talabalarda metaprofessional kompetentlikni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik metodlar va vositalar tahlil qilingan. Loyihaviy ta’lim, muammoli ta’lim, кейс-stadi, raqamli platformalar hamda hamkorlikda o‘qitish metodlarining ta’lim jarayonidagi o‘rni asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari oliy ta’lim tizimida ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

**Kalit so‘zlar:** raqamli transformatsiya, metaprofessional kompetentlik, pedagogik metodika, oliy ta’lim, raqamli ta’lim muhiti, innovatsion ta’lim.

**Аннотация:** В этой статье дается информация о методологии развития метапрофессиональной компетентности студентов высших учебных заведений в условиях цифровой трансформации, содержании понятия метапрофес-сиональной компетентности, его структурных компонентах. На основе возможностей цифровой образовательной среды проанализированы педагогические методы и инструменты, способствующие формированию у студентов метапрофессиональной компетентности. Основывается на роли проектного обучения, проблемного обучения, кейс-стади, цифровых платформ и методов совместного обучения в образовательном процессе. Результаты исследования позволят разработать методические рекомендации, направ-ленные на повышение качества образования в системе высшего образования.

**Ключевые слова:** цифровая трансформация, метапрофессиональная компетентность, педагогическая методика, высшее образование, цифровая образовательная среда, инновационное образование.

**Abstract:** This article provides information on the methodology of developing the metaprofessional competence of students of higher education institutions in the context of digital transformation, the content of the concept of metaprofessional competence, its structural components. On the basis of the possibilities of the digital educational environment, pedagogical methods and tools that contribute to the formation of metaprofessional competence in students are analyzed. It is based



*ISSN 3030-3907*

on the role of project learning, problem learning, case studies, digital platforms and collaborative learning methods in the educational process. The results of the study will make it possible to develop methodological recommendations aimed at improving the quality of education in the higher education system.

**Key words:** digital transformation, metaprofessional competence, pedagogical methodology, higher education, digital learning environment, innovative teaching and learning.

## KIRISH

Bugungi kunda jamiyat va iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi oliy ta’lim tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Zamonaviy mutaxassis nafaqat chuqur kasbiy bilimlarga, balki turli sohalarda moslashuvchan faoliyat yuritish imkonini beruvchi metaprofessional kompetensiyalarga ham ega bo‘lishi lozim. Shu sababli talabalarda metaprofessional kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli ta’lim muhiti ta’lim jarayonini tashkil etishning yangi shakl va metodlarini joriy etish imkonini berib, talabalarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq metaprofessional kompetentlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlar yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi. Raqamli transformatsiya sharoitida talabalarning metaprofessional kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik metod va vositalarni aniqlash hamda ularni ta’lim jarayoniga joriy etish metodikasini asoslab berishdan iborat.

Zamonaviy ta’lim metodlari o‘quv jarayonini faollashtirish va talabalarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Loyihaviy, muammoli, кейс-стади, raqamli platformalar va hamkorlikdagi o‘qitish metodlari o‘quvchilarni faol, tanqidiy va mustaqil fikrlashga o‘rgatadi, real hayotiy vaziyatlarda bilimlarini qo‘llashga majbur qiladi, jamoaviy ishni rivojlantiradi va raqamli vositalar yordamida ta’limni yanada qiziqarli va samarali qiladi, o‘quvchilarni kelajak uchun zamonaviy ko‘nikmalar bilan ta’minlaydi.

Loyihaviy ta’lim bu o‘quvchiga yo‘naltirilgan instruksiyaviy yondashuv bo‘lib unda ta’lim real topshiriqlar yoki muammolar asosidagi loyihalar asnosida tashkil etiladi. Loyihaviy ta’lim va muammoli ta’limning o‘xshashlik va farqlari: Loyihaviy ta’lim- Loyiha ko‘p fanlar doirasidagi bilimlarni qamrab oladi. Bitta loyiha 1dan 4 haftagacha vaqt talab etadi. Loyiha mahsuli mezoni oldindan aniq belgilanadi va turli shaklda: poster, kichik rolik yoki film, taqdimot yoki insho ko‘rinishida taqdim etiladi. Loyihadan loyihaga bosqichlar farq qilishi mumkin. Real hayotiy muammolardan foydalaniladi Muammoli ta’lim- Bitta fan doirasidagi bilimlarni qamrab oladi Loyihaviy ta’limdan kam vaqt talab etadi. Loyiha mahsuli



ISSN 3030-3907

ko‘pincha insho yoki taqdimot ko‘rinishida bo‘ladi. Bosqichlar aniq va o‘zgarmas. Strukturaviy, xayoliy muammolar ham qo‘llanilishi mumkin. O‘xshash jihatlar ochiq savol bilan boshlanadi, kontent va ko‘nikmalarni haqiqiy qo‘llash orqali ishlashga e'tibor qaratiladi, o‘qitish jarayonining asosi o‘quvchiga yo‘naltirilgan faoliyatdir, XXI asr ko‘nikmalari (tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, axborot texnologiyasini qo‘llash, uzluksiz ta’lim olish)ga yo‘naltiriladi, o‘qituvchiga yo‘naltirilgan o‘qitish usullaridan ko‘ra ko‘proq vaqt talab etadi.

Loyihaviy ta’limning afzalliklari

- ➢ Motivatsion xarakterga ega
- ➢ Fanga o‘quvchilarni jalb eta oladi
- ➢ Individual qiziqishlarni umumlashtira oladi
- ➢ O‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi
- ➢ O‘quvchining o‘zini-o‘zi nazorat qilish mahoratini oshiradi
- ➢ O‘quvchilarning tanqidiy, tahliliy, ijodiy fikrlash, muammoga yechim topish va qaror qabul qilish mahoratini oshiradi

O‘quvchining roli o‘quvchilar bilimni qabul qilib olmaydi balki ishlab chiqaradi, izlanish mobaynida o‘quvchilar tahliliy va tanqidiy fikrlaydi, bilimlarni tasniflaydi, guruh bilan hamkorlikda ishlaydi, qarorlar qabul qiladi, loyiha taqdimotini rejalashtiradi va xatolarga tuzatishlar kiritadi, o‘zaro baho beradi va tajribadan yangi ko‘nikma hosil qiladi. O‘qituvchining roli o‘quv loyihaviy faoliyatni puxta rejalashtiradi, qo‘llab quvvatlovchi murabbiy bo‘ladi, moslashuvchan o‘rganish muhitini barpo etadi, Jarayonni faol kuzatuvchisi bo‘ladi va kuchli motivator bo‘ladi

Ta’limdagi og‘zaki, ko‘rsatmali yoki amaliy metodlarning har biri bola ongida muammoli vaziyat yaratishi mumkin. Shu munosabat bilan pedagogikada muammoli ta’lim haqida ham so‘z yuritiladi. Ta’limga muammoli yondashish o‘quv dasturlarida ham, o‘quvchilarning mustaqil ishi va boshqalarda ham o‘zining ifodasini topishi lozim. Bilimlarni muammoli bayon qilish; Bayonning ayrim bosqichlarida o‘quvchilarni izlanishga undash; Ta’limning tadqiqiy metodi. Muammoli ta’lim deganda o‘quv materialini o‘quvchilar ongiga ilmiy izlanishga o‘xshash bilish vazifalari va muammolarini vujudga keltiradigan yo‘sinda o‘rganish tushuniladi. O‘quvchi (talaba)ning fikrlash faoliyatida muammoli vaziyatlar vujudga keladi va ular talaba (o‘quvchi)ni ob’ektiv ravishda izlanishga va mantiqan to‘g‘ri ilmiy xulosalar chiqarishni o‘rganishga da’vat etadi. Muammoli ta’lim – ilmiy bilishni rivojlantirish zarurligini ifodalashning sub’ektiv shaklidir. U muammoli vaqtning, yangi jamiyat rivojlanishi jarayonida bilish va bilmaslik o‘rtasida ob’ektiv ravishda vujudga keladigan vaziyat. Muammoli



ISSN 3030-3907

vaziyat o‘quvchining ma’lum ruhiy holati bo‘lib, bu holat ma’lum topshiriqni bajarish jarayonida ziddiyatni anglash tufayli vujudga keladi. “Muammoli vaziyat” metodi - ta’lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning echimini topish bo‘yicha ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir. “Muammoli vaziyat” metodi uchun tanlangan muammoning murakkabligi ta’lim oluvchilarning bilim darajalariga mos kelishi kerak. Ular qo‘yilgan muammoning yechimini topishga qodir bo‘lishlari kerak, aks holda yechimni topa olmagach, ta’lim oluvchilarning qiziqishlari so‘nishiga, o‘zlariga bo‘lgan ishonchlarining yo‘qolishiga olib keladi.

“Muammoli vaziyat” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

✓ Ta’lim beruvchi mavzu bo‘yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.

✓ Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va shartlari bilan tanishtiradi.

✓ Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarni kichik guruhlarga ajratadi.

✓ Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o‘rganadilar. Muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so‘ng bir xil fikrlar jamlanadi.

✓ Bu bosqichda berilgan vaqt mobaynida muammoning oqibatlari to‘g‘risida fikr-mulohazalarini taqdimot qiladilar.

✓ Taqdimotdan so‘ng bir xil fikrlar jamlanadi.

✓ Muammoni echishning turli imkoniyatlarini muhokama qiladilar, ularni tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni echish yo‘llarini ishlab chiqadilar.

✓ Kichik guruhlar muammoli vaziyatning echimi bo‘yicha taqdimot qiladilar va o‘z variantlarini taklif etadilar.

✓ Barcha taqdimotdan so‘ng bir xil echimlar jamlanadi. Guruh ta’lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni echish yo‘llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

“Muammoli vaziyat” metodi afzalliklari: ta’lim oluvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantiradi; ta’lim oluvchilar muammoning sabab va echimlarni topadilar; ta’lim oluvchilarning bilimlarini baholash uchun imkoniyat yaratiladi; ta’lim oluvchilar fikr va natijalarni tahlil qilishni o‘rganadilar. Kamchiliklari: ta’lim oluvchilarda yuqori motivatsiya talab etiladi; qo‘yilgan muammo ta’lim oluvchilarning bilim darajasiga mos kelishi kerak; ko‘p vaqt talab etiladi.

So‘nggi vaqtlarda “Keys-stadi” metodi xorijiy mamlakatlar ta’limi amaliyotida muvaffaqiyatli qo‘llanib kelinmoqda va bugungi kunda respublika ta’limida ham tobora ommalashib bormoqda. “Keys-stadi” texnologiyasi (ingl.



ISSN 3030-3907

“casye” – chemodan, metod, “study” – muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) – 1) talabalarda aniq, real muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya; 2) real vaziyatlarni bayon etishda qo‘llaniladigan o‘qitish texnikasi.

Texnologiyaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Tahlil ko‘nikmalari va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish.
2. Nazariya va amaliyot birligini ta’minlash.
3. Muammo yuzasidan turli qarashlar va yondashuvlarni namoyish qilish.
4. Qarorlar qabul qilish va uning oqibatlariga doir mulohazalarni taqdim etish.
5. Noaniqliklar mavjud bo‘lgan sharoitda muqobil variantlarni baholash ko‘nikmalarini shakllantirish

Darhaqiqat, keys-stadi talabalarni har qanday mazmunga ega vaziyatni o‘rganish va tahlil qilishga o‘rgatadi. Uning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi. Bular quyidagilardir: ta’lim shakllari, ta’lim metodlari, ta’lim vositalari, ta’lim jarayonini boshqarish usul va vositalari, muammoni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishning usul va vositalari, axborotlarni to‘plash, ularni o‘rganish usul va vositalari, ilmiy tahlilning usul va vositalari, o‘qituvchi va talaba (talaba) o‘rtasidagi ta’limiy aloqaning usul va vositalari, o‘quv natijalari. Texnologiya talabalarda predmetni o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqishni, amaliy ko‘nikmalarni, vaziyatni tahlil qilish va to‘g‘ri qaror qabul qilishga nisbatan ijodiy yondashish malakalarini rivojlantiradi, turli muammoli vaziyatlar va ularni hal qilish asosida ular tomonidan bilimlarning faol o‘zlashtirilishi uchun imkoniyat yaratadi.

O‘zbekistonda “Keys-stadi” metodi ta’lim jarayoniga mustaqillik yillaridagina tadbiq etildi. Keys-stadining ikki klassik maktabi mavjud:

1. Garvard (Amerikada);
2. Manchester (Yevropada)

Xorijiy ta’limida keyslarni qo‘llashga nisbatan shunday yondoshuv mavjud: keys – real hayotning “bir parchasidir” (ingl. “True life”). Chet ellardagi biznes-maktablarda odatiy vaziyatlarni o‘rganishga o‘quv vaqtining o‘rtacha 25 %dan 90 %gacha bo‘lgan qismi ajratiladi.

## FOYDALANILLGAN ADABIYOTLAR

1. Alacapinar,F. (2008). Effectiveness of project-based learning. Eurasian Journal of Educational Research,32, 17-35
2. Dilekli, Y. (2020).Project-Based Learning, DOI - 10.4018/978-1-7998-3146-4.ch004



ISSN 3030-3907

3. Fleming, D.F. (2000). A Teacher's guide to project-based learning. Washington, DC:AEL,Inc
4. Larmer, J.,&Mergendoller,J.R. (2010) 7 Essentials for project-based learning. Educational Leadership, 68(1),34-37
5. Keys-stadi texnologiyasining rivojlanish tarixi. Rabbimova F.T. - dotsent Matmuratova G.B. - o`qituvchi (91-92)
6. "Keys" texnologiyasi asosida o'quvchilarda muloqotchanlik shakllantirish imkoniyatlari. Sherali Zakirovich Djumanov.(147-148)
7. Davlataliyevna, S. N. (2022). Umumiy Psixologiya va turli xil psixologik amaliyotlar. Scientific Impulse, 1(5), 820-822.
8. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. - Toshkent, 2004-y.



ISSN 3030-3907